

Аксьонова Дар'я Валеріївна

офіцер з протидії гендерно

зумовленому насильству

ГО «Десяте квітня»

Рогальська Вікторія Вікторівна,

професор кафедри кримінального

процесу та стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ОТРИМАННЯ ПОКАЗАНЬ ПОТЕРПІЛИХ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З СЕКСУАЛЬНИМ ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНИМ НАСИЛЬСТВОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

В умовах дії воєнного стану загострюються усі негативні суспільні явища, зокрема набуває розповсюдження вчинення найтяжчих злочинів, пов'язаних з сексуальним і гендерно зумовленим насильством.

Під час воєнного стану сексуальне насильство застосовується для деморалізації мирного населення. Його наслідки можуть бути жорстокими та полягати у сильному фізичному та психологічному впливі на жертв та інших свідків.

Сексуальне насильство внаслідок воєнних дій та збройного конфлікту – не просто кримінальний злочин, це порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини (Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року).[1]

Також слід зазначити, що у 2022 році Верховна рада України ратифікувала «Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими «явищами» (далі – Стамбульська Конвенція). Метою документу є руйнування гендерних стереотипів, які допускають насильство щодо вразливих груп населення, у зв'язку з чим держава постає перед рядом викликів щодо імплементації міжнародних стандартів у законодавчо визначені процедури розслідування злочинів.

Як зазначила суддя Верховного суду у Касаційному кримінальному суді Н. Стефанів основним доказом у кримінальних провадженнях щодо сексуального насильства є показання потерпілих. На нашу думку, окремої уваги потребує процедура отримання показань потерпілих під час досудового розслідування кримінальних проваджень вказаної спрямованості.

Проблемні питання щодо процедури отримання показань досліджували такі вчені, як: А. Орлеан, О. Броневицька, Ю. Белоусов, С. Деркач, В. Луцик,

Т. Добровольська, М. Порубов, С. Тетюєв, О. Шило, О. Ямпольський та інші.

Поняття показань, визначено ст. 95 КПК України, — це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. [2]

Аналізуючи вказану законодавчу норму в рамках зазначеної проблематики можна сформулювати наступне поняття отримання показань — це процес збору відомостей під час допиту потерпілого уповноваженими процесуальними особами щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, що мають значення для кримінального провадження та підлягають перевірці.

Так, єдиним законним шляхом отримання показань слідчим під час досудового розслідування є проведення слідчої дії допит. Первинний допит потерпілого проводиться на стадії досудового розслідування, однак за принципом безпосереднього дослідження доказів під час судового розгляду потерпілі підлягають повторному допиту у суді. Виходячи з такого підходу потерпілому завдається додаткова психологічна травматизація. Це призводить до відмови потерпілих брати участь у досудових розслідуваннях кримінальних проваджень вказаної спрямованості.

Законом № 2201-ІХ від 14.04.2022 суду було надано право обґрунтовувати свої рішення показаннями, наданими під час допиту слідчому чи прокурору свідком, потерпілим та підозрюваним у кримінальних провадженнях, що здійснюються в умовах воєнного стану. Такі показання можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. [3][7]

Однак до теперішнього часу проблема застосування особливого порядку досудового розслідування не вирішена. Незважаючи на те, що вищезазначена норма регулює порядок проведення слідчої дії під час особливого режиму, вона не виключає правового впливу та відповідної процедури допиту за ст. 225 КПК України. Таким чином, у практичній діяльності виникає питання щодо співвідношення застосування вказаних норм при обранні процедури проведення допиту для подальшої допустимості доказів у суді. [6]

Відповідно ст. 18 Стамбульської Конвенції сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для захисту всіх жертв від будь-яких подальших актів насильства. Вказані заходи повинні ґрунтуватися на гендерному розумінні насильства стосовно жінок і домашнього насильства та зосереджувалися на правах людини та безпеці жертви. [4]

Отже, з метою імплементації стандартів Стамбульської Конвенції у національне законодавство пропонуємо більш ефективний, на нашу думку, метод отримання показань потерпілих від сексуального, гендерно зумовленого та домашнього насильства, а саме шляхом проведення процесуального

інтерв'ю з обов'язковою участю психолога – консультанта.

Процесуальне інтерв'ю — це інструмент, що сформувався, завдяки міждисциплінарним науковим розробкам та був відшліфований за час багаторічної практики роботи поліцейських, детективів, прокурорів Британії, Австралії, Норвегії, Канади та інших країн. [5], [8]

За стандартами проведення інтерв'ю обов'язково фіксується відео-технічними засобами та здійснюється двома уповноваженими особами. У випадках з сексуальним, гендерно зумовленим та домашнім насильством доречно буде запропонувати запровадити психолога-консультанта до органів досудового розслідування, який забезпечуватиме належну психологічну допомогу під час інтерв'ювання потерпілих за обставинами кримінальних злочинів, а також участь такого спеціаліста дозволить оцінювати психологічну спроможність вцілілих осіб співпрацювати з уповноваженою особою іншої статі. Також враховуючи особливості зазначеної категорії провадження слід обмежити допит потерпілого до мінімальної кількості та під час дослідження показань у суді використовувати відеозапис з допиту на стадії досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. «Сексуальне насильство під час воєнного стану. Що варто знати і як діяти?» URL: <https://www.prostir.ua/?news=uvaha-seksualne-nasylstvo-pid-chas-vojennoho-stanu-scho-varto-znaty-i-yak-diyaty>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. джерело документа <https://zakon.rada.gov.ua>)
3. «Досудове розслідування в умовах воєнного стану: які зміни внесено в КПК?» Автор: А. Павлюк: URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/213263_dosudove-rozsliduvannya-v-umovakh-voennogo-stanu-yak-zmni-vneseno-v-kpk;
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) (джерело документа https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text);
5. «Допит в умовах воєнного стану: особливості фіксації інформації та необхідність змін до законодавства.» Автори: Є. Крапивін., Ю. Белоусов, А. Орлеан. URL: <https://justtalk.com.ua/post/dopiti-v-umovah-voennogo-stanu-osoblivosti-fiksatsii-informatsii-ta-neobhidnist-zmin-do-zakonodavstva>;
6. «Під час застосування положень ст. 615 КПК слідчий, прокурор обов'язково мають зазначати чому немає об'єктивної можливості дотриматися стандартного порядку проведення процесуальних дій: суддя ВС Яновська». URL: <https://advokatpost.com/pid-chas-zastosuvannia-polozhen-st-615-kpk-slidchyj-prokuror-obov-iazkovo-maiut-zaznachaty-chomu-nemaie-ob-iektyvnoi-mozhlyvosti-dotrymatysia-standartnoho-poriadku-provedennia-protseualnykh-dij-sudd/>.
7. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання (станом на 30 грудня 2022 р.). Дніпро-Львів-Одеса-Харків. 2023. 82 с. \
8. Розкажи мені що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. Аналіз міжнародного досвіду. Опис узагальненої моделі. Аналіз національної системи підготовки та практики. /Ю. Белоусов, О. Броневицька, С. Деркач, В.Луцик, А.Орлеан, В. Рогальська, Т.Філоненко, В.Яворська. К.: Процесуальне інтерв'ю в Україні, 2020. 232 с.